

УДК 343.9.024(477)

О. Ю. Шостко*доктор юридичних наук,**професор кафедри кримінології і кримінально-виконавчого права**(Національний університет "Юридична академія України**імені Я. Мудрого"),**завідувач сектору дослідження проблем**міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю**(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності**імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України)*

ДОСВІД ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В ІТАЛІЇ

Характер сучасної організованої злочинності вимагає глобального реагування на її виклики на засадах широкої міжнародної співпраці. Важливим в цьому контексті є обмін досвідом між державами, який допомагає виокремити найбільш ефективні законодавчі і практичні стратегії протидії організованій злочинності. У статті 28 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності звертається увага держав-учасниць на важливість розширення аналітичних знань щодо організованої злочинної діяльності та обміну висновками між собою і через посередництво міжнародних і регіональних організацій [1, с. 574].

Досвід Італії в означеній сфері є одним із найуспішніших. В цій країні для протидії організованій злочинності створено доволі чітке і солідне

© Шостко О. Ю., 2013

© Національний університет "Острозька академія", 2013

законодавче підґрунтя, яке охоплює систему кримінально-правових, кримінально-процесуальних, адміністративних засобів, яке може бути враховано українськими фахівцями при реформуванні власного законодавства. Заслужують на серйозну увагу практичні аспекти впровадження окремих положень спеціального законодавства. Ми зупинимось на специфічних особливостях італійського досвіду, які поки що недостатньо вивчені вітчизняними кримінологами.

Слід зауважити, що в італійському законодавстві відсутнє визначення поняття "організована злочинність". Однак існують законодавчі норми, котрі визначають різні організаційні форми злочинних об'єднань, а також злочинну поведінку, тим чи іншим чином пов'язану з діяльністю кримінальних організацій, які становлять основу організованої злочинності". До злочинних організацій мафіозного типу належать: Коза Ностра, Ндрагета, Каморра, Сакра Корона Юніта тощо.

Для боротьби з організованою злочинністю, а також тероризмом у цій країні видається так зване "надзвичайне законодавство". Серед головних нормативних актів, на підставі яких здійснюється протидія організованій злочинності, слід назвати такі: Закон від 2 грудня 1956 р. № 1423 "Про превентивні заходи щодо осіб, небезпечних для безпеки і суспільної моралі", Закон від 31 травня 1965 р. № 575 "Про заходи проти мафії", Закон від 13 вересня 1982 р. № 646 "Про заходи майнового припинення. Заснування парламентської комісії із боротьби з мафією" (Закон Роньйоні – Ла Торре)*, Закон від 7 березня 1996 р. № 109 "Приписи у сфері управління арештованим і конфіскованим майном" [2].

27 жовтня 2006 р. було прийнято Закон № 277 "Створення Парламентської комісії з розслідування феномену організованої злочинності

* Закон названо за іменами депутатів, які його готували.

мафіозного типу і схожих злочинних формувань" [3].

Загалом за період із 1982 по 1992 р. в Італії було прийнято 114 законів, тим чи іншим чином пов'язаних із протидією організованій злочинності [4].

В Італії у кримінальному законодавстві вперше серед європейських країн було визначено поняття організованої злочинної спільноти. У 1965 р. введено в дію ст. 416 КК Італії, якою криміналізовано участь в угрупованні, створеному для вчинення злочинів. Мінімальна кількість членів такого об'єднання повинна бути не менше трьох. Метою об'єднання є скоєння необмеженої кількості злочинів. Покарання для організаторів і керівників організованої злочинної асоціації є більш суворим порівняно з рядовими учасниками.

Пізніше, у 1982 р., Законом № 646 до Кримінального кодексу було введено ст. 416 bis, в якій сформульовано поняття злочинної організації мафіозного типу і визнано злочином участь у ній [5]. Угруповання є об'єднанням мафіозного типу, якщо його члени для вчинення злочинів використовують залякування, що спирається на групове зобов'язання, умови підкорення і закон мовчання для одержання безпосереднього чи опосередкованого контролю над економічною діяльністю, над концесіями, повноваженнями, державними підрядами й суспільними службами, або для отримання незаконних доходів або вигоди для себе чи інших осіб, або для запобігання чи перешкоджання вільному волевиявленню під час голосування, або для здобування голосів виборців під час виборів [6, с. 34].

Поняття охоплює різні види злочинних спільнот – від групи, що скоює загальнокримінальні злочини, таємних груп і злочинних підприємств, які керуються мафією, до асоціацій, що переслідують специфічні терористичні цілі чи іншу підривну мету або беруть участь у торгівлі наркотиками. Також це визначення охоплює всі види злочинів, що вчиняються всередині групи

▪ Досвід протидії організованій злочинності в Італії / О. Ю. Шостко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2013. – № 1(7) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13soyzi.pdf>.

(на ґрунті врегулювання інтересів), або злочини проти ворогів групи (наприклад, убивство слідчого або свідків, що співпрацюють із органами кримінальної юстиції) і злочини, спрямовані на зміцнення групи (торгівля зброєю).

Таким чином, мафіозні злочини (*mafia-like crimes*) охоплюють злочини, які вчиняються із застосуванням методів мафії (насиллям, залякуванням, що спирається на зв'язок із об'єднанням і кодекс мовчання), або ті, що скоюються для підтримки кримінальної організації. Крім того, метою спільноти є участь у діяльності державного та приватного секторів, що шкодить належному функціонуванню економіки та державної влади.

Отже, для кваліфікації злочину за ст. 416 *bis* достатньо довести наявний зв'язок, який існує між членами об'єднання. Скоєння окремого злочину (злочинів) не є обов'язковим.

Ураховуючи особливу небезпечність даного об'єднання, санкції за участь у ньому ще суворіші, ніж санкції, передбачені ст. 416. До засуджених за цією статтею обов'язковим є проведення майнового та фінансового розслідування. Президентським декретом № 309 (1990 р.) було доповнено перелік злочинних організацій, а саме встановлено кримінальну відповідальність за участь в об'єднанні, створеному з метою незаконної торгівлі наркотичними або психотропними речовинами. Частина 1 ст. 74 цього нормативного акта визначає те, що коли три чи більше особи створюють асоціацію для вчинення більш ніж одного злочину, передбаченого розділом 73, то той, хто є засновником, управляє, організовує чи фінансує асоціацію, карається позбавленням волі на строк не менше 20 років безпосередньо тільки за цей злочин. Частина 2 передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше 10 років будь-якій особі, яка бере участь у діяльності організації [7, с. 85].

▪ Досвід протидії організованій злочинності в Італії / О. Ю. Шостко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2013. – № 1(7) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13soyzi.pdf>.

Типові мафіозні злочини зафіксовані в ст. 51 (3) bis Кримінально-процесуального кодексу Італії. Вони включають такі категорії: членство в мафіозних об'єднаннях; членство в асоціації, спрямованій на незаконний обіг наркотиків; викрадення людей із метою отримання викупу; членство у злочинному об'єднанні, що спрямовує свою діяльність на незаконне ввезення іноземних цигарок та інших тютюнових виробів; підкорення або утримання в підневільному стані; торгівля людьми, купівля або продаж рабів; членство у злочинній асоціації, метою якої є вчинення будь-якого з вищезазначених злочинів [8, с. 523; 9].

Слід згадати Закон № 267 (2000 р.), яким передбачено розпуск муніципальних і провінціальних рад, а також тимчасове відсторонення або відставку мерів (президентів провінцій) у разі, коли існує зв'язок між місцевою адміністрацією та організованими злочинними об'єднаннями [6, с. 650]. Однак норми закону розповсюджуються тільки на політичні посади і не стосуються цивільних службовців.

Парламент Італії 27 жовтня 2006 р. прийняв Закон № 277 "Про створення Парламентської комісії із розслідування феномену організованої злочинності мафіозного типу і схожих злочинних формувань". Він набув чинності 10 листопада 2006 р. [3]. Метою закону є створення парламентської комісії з розслідування феномену організованої злочинності мафіозного типу, згаданій в ст. 416 bis Кримінального кодексу, а також аналогічних злочинних співтовариств, зокрема, зарубіжної організованої злочинності, які все ще є небезпечними для соціальних, економічних та організаційних засад держави.

Завдання, визначені цим нормативним актом, є такими:

а) контроль за виконанням раніше прийнятих законів, що були перелічені вище;

б) сприяння ухваленню законодавчих й адміністративних положень, необхідних для підвищення ефективності названих законів;

в) забезпечення адекватності наявного законодавства й подальших дій уряду, внесення пропозицій щодо законодавчих і адміністративних заходів, необхідних для більш активних і скоординованих ініціатив держави, регіонів і місцевих органів влади та відповідних міжнародних угод, що стосуються запобігання злочинній діяльності, надання допомоги у співпраці в правоохоронній галузі;

г) дослідження й оцінювання характеру та особливостей змін і перетворень феномену "мафія", як і всієї організованої злочинності, зокрема: її інституційних перетворень, особливо тих, які зумовлені змінами в місцях компактного проживання в регіонах; вивчення змін традиційних форм організованої злочинності, що виявляються в посиленні зрощення останньої в процесі її інтернаціоналізації та в налагодженні її зв'язків з іншими злочинними організаціями; у керуванні діяльністю з дослідження нових видів злочинів проти особи, проти навколишнього середовища, проти прав інтелектуальної власності й національної безпеки, особливо пов'язаних із підтримкою та використанням незаконних міграційних потоків;

г) контроль за розробкою системи законів, що регулюють питання, пов'язані з боротьбою з організованою злочинністю мафіозного типу, з урахуванням її змін останніми роками, виявлення індивідуальних особливостей і специфіки діяльності мафіозних перетворень у різних сферах;

д) перевірка відповідності наявного законодавства із запобігання і протидії різним формам незаконного накопичення багатства, використання товарів, грошей або інших благ, які є доходами від організованої злочинності і діяльності мафіозних утворень; оцінка ступеня достатності

засобів і ефективності адміністративної практики, вироблення пропозицій щодо законодавчої, адміністративної практики, необхідних для виконання міжнародних угод для допомоги і співпраці в правоохоронній сфері;

е) розгляд негативних наслідків діяльності мафіозних груп у системі виробництва, особливо у зв'язку із зміною принципів свободи приватної економічної ініціативи, вільної ринкової конкуренції, свободи доступу до кредитів та фінансової системи і прозорості у використанні державних витрат на державному й регіональному рівнях, спрямованих на розвиток і зростання системи виробництва;

є) здійснення контролю за виконанням правил щодо превентивних (запобіжних) заходів у сфері боротьби з організованою злочинністю та контроль за використанням активів, конфіскованого майна з метою їх більш продуктивного застосування, зокрема, у соціальній сфері;

ж) перевірка адекватності (достатності) структур, відповідальних за запобігання і протидію злочинності, особливо на підконтрольній території;

з) проведення моніторингу спроб представників мафії впливати на ухвалення рішень місцевими органами влади, а також інших форм проникнення мафії в цю сферу; вироблення пропозицій щодо впровадження відповідних запобіжних заходів; визначення ефективності чинного законодавства із цього питання; перевірка дотримання законодавства щодо права розпуску муніципальних і провінційних рад та виведення з них обраних посадових осіб.

Комісія доповідає парламенту про підсумки своєї роботи кожного року або тоді, коли парламент визнає необхідним заслухати такий звіт. Комісія складається з двадцяти п'яти сенаторів і двадцяти п'яти депутатів, які призначаються Головою Сенату і Головою Палати депутатів, пропорційно чисельності парламентських груп, у ній має бути забезпечено

представництво кожної з наявних парламентських груп.

Комісія має право, ігноруючи заборону, що міститься в ст. 329 Кримінально-процесуального кодексу, вимагати отримання копій документів, які стосуються розслідування і розгляду справи в суді, а також вимагати документи органів і підрозділів державної адміністрації. Суд зобов'язаний надати відповідні документи невідкладно; затримка в наданні допустима тільки щодо тих документів, які необхідно утаємничити для інтересів слідства. Це обмеження набуває чинності протягом шести місяців і може бути продовжене.

Комісія забезпечує дотримання режиму секретності щодо актів і документів, копії яких вона одержує відповідно до п. 1 цієї статті для своєї роботи. Порухення конфіденційності членами Комісії передбачає покарання відповідно до ст. 326 Кримінального кодексу.

Отже, у сфері протидії організованій злочинності велике значення має парламентський контроль, який є різновидом соціального контролю. В Україні напрямами його діяльності можуть бути: спостереження за дотриманням прав і свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій окремими правоохоронними органами, участь у розробці програм протидії злочинності, бюджетно-фінансовий контроль у системі кримінальної юстиції, розгляд кандидатур керівників правоохоронних органів тощо. Такий контроль може здійснюватись у формі парламентських слухань, створення парламентських слідчих комісій, заслуховування звітів керівників правоохоронних органів, подання депутатських запитів.

На початку 90-х рр. у зв'язку з проникненням мафіозних структур у легальний бізнес і політику, що почало заважати нормальному розвитку держави, виникла необхідність створення кардинально нових структур і нових організаційних моделей органів правопорядку. Саме в цей період

▪ Досвід протидії організованій злочинності в Італії / О. Ю. Шостко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2013. – № 1(7) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13soyv.pdf>.

почали діяти головні італійські служби, які на практиці протидіють організованій злочинності, а саме: спеціальний підрозділ із боротьби з організованою злочинністю – *дирекція із розслідування злочинів мафії* (Direzione Investigativa Antimafia – DIA), яка функціонує під егідою департаменту державної безпеки Міністерства внутрішніх справ (створена згідно із Законом № 410/91), *Національна дирекція з боротьби з мафією, або Національна прокуратура антимафії Італійської Республіки** (Direzione Nazionale Antimafia – DNA), спеціальний парламентський комітет, спеціальні комісії та комітети, що опікуються різними адміністративними питаннями (програмами захисту свідків, потерпілих тощо) [10, с. 295-296].

Головними завданнями DIA є скоординоване проведення розвідувальної діяльності, спрямованої на виявлення злочинних організацій мафіозного типу, їх зв'язків, структури, сфер діяльності, і проведення розслідування щодо вищезазначених злочинних організацій.

DIA має три відділи: превентивного розслідування (центральный розвідувальний підрозділ, що збирає та аналізує інформацію), кримінального розслідування (планує розслідування та координує проведення поліцейських операцій), міжнародних відносин у сфері розслідування (співробітництво з аналогічними структурами зарубіжних країн на підставі двосторонніх і багатосторонніх угод). DIA ефективно співпрацює з групою експертів країн "Великої вісімки" у сфері протидії східноєвропейській організованій злочинності, з Європолем у сфері створення робочих аналітичних файлів щодо східноєвропейської організованої злочинності, а також ФАТФ у питаннях відмивання брудних

* Так перекладається назва цього спеціалізованого органу в Меморандумі про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Національною прокуратурою антимафії Італійської Республіки в боротьбі з організованою злочинністю і відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, від 14 лютого 2001 р.

грошей.

Національна прокуратура антимафії була створена в 1992 р. в межах Генеральної прокуратури, має мережу із 26 регіональних управлінь. Основною функцією DNA є координація розслідування кримінальних справ окремими прокурорами за фактами злочинів, типових для мафіозних організацій. Для ефективною реалізації вказаної функції потрібні глибокі знання про структуру й діяльність мафіозних організацій, а також можливість своєчасно отримувати й аналізувати інформацію про стан організованої злочинності.

Досвід Італії свідчить, що в боротьбі з організованою злочинністю важливого значення набуває "культурна мобілізація", здатна зламати стереотипи хронічної апатії й активізувати співробітництво та демократичні перетворення.

Там, де щодо мафії існує соціальний консенсус, як правило, усі соціальні відносини зруйновані через її присутність. У цьому разі, коли є соціальне сприйняття, немає необхідності для політиків і членів мафії підтримувати формальний розподіл: розбещеність досягає апогею, тому представники мафії можуть "виборювати" посади мерів [11, с. 156].

Потужним антикриміногенним чинником є активізація участі громадян у різних запобіжних програмах. Наприклад, у Палермо 25 тисяч дітей щорічно відвідують освітню програму, спрямовану на зміну таких культурних норм, які дозволяють мафії поширюватись. Наголошується, що навчання має як короткостроковий ефект (впливають на активність повідомлень про вчинені злочини, які стають відомими громадянам), так і довгостроковий ефект (зменшення бажання брати участь або допомагати злочинним організаціям). Підтримується активна участь громадян у житті на локальному і на загальнодержавному рівнях через громадські

▪ Досвід протидії організованій злочинності в Італії / О. Ю. Шостко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2013. – № 1(7) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13soyvzi.pdf>.

об'єднання. Можлива й пасивна участь громадян у відповідних програмах (надання їм інформації щодо збитків і ризиків організованої злочинної діяльності, організація гарячих ліній).

Підсумовуючи все вищевикладене, зазначимо, що складниками успіху цієї країни у сфері протидії організованій злочинності є доволі "жорстке" законодавство стосовно мафіозних організацій, а також у сфері протидії корупції, високий рівень координації між органами кримінальної юстиції та судовою гілкою влади, наявність у них відповідних оперативних повноважень, гнучке кримінальне законодавство, що заохочує співробітництво з правоохоронцями колишніх членів мафіозних організації (пентиті), адекватне законодавство щодо протидії відмиванню брудних грошей, що призвело до часткового відтоку кримінального капіталу в інші країни, і, безумовно, висока активність громадянського суспільства та його непримиренність у боротьбі з мафією.

Список використаних джерел

1. Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К.: Фенікс, 2006. – 800 с.
2. Лунеев В. В. Опыт борьбы с организованной и коррупционной преступностью в Италии / В. В. Лунеев // Организованная преступность, терроризм и коррупция : криминол. ежекв. альм. – М., 2003. – Вып. 1. – С. 86-87.
3. Istituzione di una Commissione parlamentare di inchiesta sul fenomeno della criminalita organizzata mafiosa o similare: legge 27 ottobre 2006, n. 277 : pubblicata nella Gazzetta Ufficiale n. 261 del 9 novembre 2006 // Parlamento

Italiano: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/062771.htm>. – Заголовок з екрану.

4. Santino U. Law Enforcement in Italy and Europe against mafia and organized crime / U.Santino // CSD giuseppe impastato: Centro Siciliano di Documentazione "Giuseppe Impastato" – Onlus: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.centroimpastato.it/otherlang/mcdonald.php3>. – Заголовок з екрану.

5. Законы Италии о борьбе с мафией // Организованная преступность, терроризм и коррупция : криминол. ежекв. альм. – М., 2003. – Вып. 1. – С. 102-103.

6. Organised Crime in Europe: Concept, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond / ed. by C. Fijnaut, L. Paoli. – Dordrecht: Springer, 2004. – 1074 p.

7. EUSTOC: Developing an EU Statistical apparatus for measuring Organised Crime, assessing its risk and evaluating organised crime policies: Final Report / ed. by Ernesto U. Savona, C. Lewis, B. Vettori. – Trento : University of Trento, 2005. – 200 p.

8. Vigna P. L. Fighting Organized Crime, with Particular Reference to Mafia Crimes in Italy / P. L. Vigna // Journal of International Criminal Justice. – 2006. – № 4. – P. 522-527.

9. Briquet, J. Organised Crime, Politics and Judiciary in post-war Italy [Текст] / J. Briquet // Organized Crime and the Challenge to Democracy. – London ; New York :Routledge, 2003. – P. 188-201.

10. Шостко, О. Ю. Протидія організованих злочинності в європейських країнах: монографія / О. Ю. Шостко. – Х. : Право, 2009. – 400 с.

11. Organized Crime and the Challenge to Democracy / ed. by F. Allum, R. Siebert. – London : Routledge, 2003. – 238 p.

Шостко О. Ю.

Досвід протидії організованій злочинності в Італії

У статті досліджуються особливості законодавчих і практичних стратегій протидії організованій злочинності в Італії, які поєднують запобіжні й репресивні заходи

Ключові слова: організована злочинність, протидія організованій злочинності, Італія

Шостко Е. Ю.

Опыт противодействия организованной преступности в Италии

В статье исследуются особенности законодательных и практических стратегий противодействия организованной преступности в Италии, которые сочетают предупредительные и репрессивные меры

Ключевые слова: организованная преступность, противодействие организованной преступности, Италия

Shostko O. Y.

The experience of combating organized crime in Italy

The article investigates peculiarities of the legislative and practical strategies to counteract organized crime in Italy, which combine preventive and repressive measures

Key words: organized crime, combating organized crime, Italy